



## Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Azərbaycançılıq ideyasının təbliği

**Faiq Ələkbərli**  
dosent, fəlsəfə üzrə  
fəlsəfə doktoru

V Yazı

*Azərbaycan alimi hesab edilir ki, 27 apreldə böyük Türk dünyasının köksündə hürriyyət bayrağını qaldıran bir türk ölkəsinin ocağı sönmüş, Azərbaycan qırmızı ruslar tərəfindən işğal edilmişdi. Bunun müqabilində isə milli bayrağı enilən, yerində azad Türk cümhuriyyətləri vətəndaşlarının qanuna boyanmış "buraq-çəkicli" bayrağın dalğalandığı bolşevik istilasına uğramış Azərbaycanda, rus əsarətini mədh edən nitqlər söylənilir və şənliklər keçirilir: "Böyük rus istibadına satılmış kiçik bir Azəri tör-töküntüsü də bu rus şənliklərində ana yurdlarının istilacıya təslim edilməsinin mükafatını alırlar. Milli prinsiplər və milli varlıq bunlar üçün başdan-başa saxta və riyakar bir yalandan ibarətdir. Bunların nəzarində həqiqi vicdan xalqların milli şərəf və namusunu tapdalamaq, müqəddəs və əziz ruhları təhqir etməkdir. Kiçik bir tör-töküntüden ibarət olan və qırmızı rusların qanlı xəncərinin kölgəsində gizlənən bu qaraguruh, nəhayət ki, yaxın zamanlarda türk ölkələrində öz inhisarlarına daha yer qalmadığını görərək, şərəfsiz ölümlərinin günbəgün yaxınlaşdığını özləri başa düşəcəklər. Çünki haqq və istiqlal eşqi, istiqbal və milliyət davası könlüldə yer tapdığı bir zamanda nə qırmızı xəncər, nə də boğazdan yuxarı şənliklər kimsəni qorxutmur".5*

Cəfəroğlu yazırdı ki, Azərbaycan türklərinin izzəti-nəfsinə endirilən vicdansız zərbəni bir daha göz önünə gətirməklə yanaşı, bunun belə davam etməyəcəyi inamını da yaşatmaq lazımdır. Ona görə də, hər bir azərbaycanlı Azərbaycan Milli Məfkurəsinin nə qədər uca amal olduğunu bir daha təqdir edir və istiqlal şərəfinin artıq dan yerindən sökülməkdə olduğunu sezir. Bu baxımdan istiqlal davası azəri türklərinin taleyi və yaşam prinsipidir. Cəfəroğlu yazırdı: "İstiqlalın mayası və mənbəyi uzun illərdən bəri türk ellərini əsarət atına alaraq türk ruhunu ağıri-acılarla inlədən ruslarda deyil, "Tanrım, məni istiqlal qovuşdur!" - deyən və onu milli dua kimi hər gün təkrarlayan türklərin əlində və dilindədir. Buna görə də düşmənin caynağında qalan sevgili türk Azərbaycanının qurtuluşu əsarətə boyun əyməyən və istiqlal üçün qan tökməyi şərəf bilən hər bir türk ölkəsinin susmayan vicdan qaynağıdır". 6 O yazırdı ki, dil, mədəniyyət, milli mənilik, əxlaq və s.

# Əhməd Cəfəroğlunun dünyagörüşündə azərbaycançılıq, istiqlalçılıq və maarifçilik



*Azərbaycanda bundan sonra azərbaycanlıların qonaq, rusların isə həqiqi "ev sahibi" olduğunu qeyd edən Cəfəroğlu yazır ki, artıq ruslara yad və yabançı görünən milli türk istiqlalı yerinə rus qoxulu müjrik ruhu Azərbaycanı işğal etmişdi: "Türkə ölkəsindən köçüb getmək, rusa isə gəlib burada yerləşmək və hər şeyə sahib olmaq çağırışı edildi. Azərbaycan başdan-başa qırmızı bayraqlarla bəzədildi, əhali isə qorxu və təhdidlə susdurularaq lallığa məhkum olundu. Oktyabr dili "zəfər dili" elan edildi. Hər şey dəyişdirildi*

etibarı ilə türklüyə tam yad olan qüvvənin illərdən bəri vurduğu zərbələr yalnız bir məqsədə və bir hədəfə yönəldilmişdir: "Azərbaycanı türksüz qoymaq, istiqlal və milliyət ruhunu kökündən qoparıb atmaq! Bu isə bir daha onu göstərir ki, Azəri türkləri istiqlal layiq, hürri yaşamağa hazır, yetmiş bir millətdir. On üç ildən bəri rusların istismarına və təzyiqlərinə qarşı aparılan inadlı çarpışmalar, axıdılan qanlar, daxildə və xaricdə ucaldıran mübarizə sədələri məhz bu yetkin millətin istiqaldan dönməyəcək əzmə və milli varlığa malik olmasının göstəricisidir".7

O qeyd edirdi ki, Türkiyəyə yardım göstərmək, milli istiqlalın tam şəkildə təmin olunmasına kömək etmək adı ilə maskalanan bolşeviklər Azərbaycanın istiqlalına son qoyaraq, keçmiş çar Rusiyasının sərhədlərini bərpa etmək niyyəti güdmüşdü. Bu məqsədlə milli ordu buraxıldı, milli müəssisələr ləğv olundu, türk məmurlarının yerinə erməni və ruslar gətirildi: "Bir sözlə, əski milli Cümhuriyyətin istiqlal ruhu

şər qüvvə kimi Azərbaycandan çıxarıldı. Bu ruhun daşıyıcıları olan milli Azəri ziyalıları isə istisnasız şəkildə məhv edildi. Onlardan yalnız az bir qismi xarici mühacirətə yollanmaqla həyatlarını qoruya bildilər. Qısa zaman ərzində Azərbaycan Azərisiz qaldı, ölkənin həqiqi sahiblərinin yerinə isə kommuna adı ilə ruslar, internasionalistlər və bolşevik libasına bürünmüş "vahid Rusiya" ideyası tərəfdarları doluşdular".8

Azərbaycanda bundan sonra azərbaycanlıların qonaq, rusların isə həqiqi "ev sahibi" olduğunu qeyd edən Cəfəroğlu yazır ki, artıq ruslara yad və yabançı görü-

Türksüz buraxıldı".10 Onun fikrincə, lakin Türk yenilər, amma ölməz: "Onun varlığı başlanğıcsız və sonsuzdur. Bu böyük varlıq hər zaman müqəddəs olmuş və müqəddəs qalacaqdır. Türkün yurdu türk tarixində bir çox 27 nisanlar yaşamış, lakin heç vaxt idealını qeyb etməmiş, istiqlalçılığını unutmamışdır".11

*Yeri gəlmişkən, hələ də sıralımızda Azərbaycanın şimalının çar Rusiyası tərəfindən işğalına haqq qazandıranlarla yanaşı, eyni aqibətə uğramış Azərbaycan Cümhuriyyətinin faciəvi taleyinə müsbət don geyindirilmək istəyənlər də tapılır. Bəzilə-*

yulmasında mühüm rol oynamışdı. Osmanlı imperatorluğunun süqutu ilə ana vətənin başı üzərindəki qara buludların sıxlaşmasına, əcnəbi müdaxilənin şiddətlənməsinə baxmayaraq Anadoludan olan qardaşlarımız Şərqdəki ilk Türk Cümhuriyyətinə sevgilərini qanları ilə ödədilər. Osmanlı isə bir imperatorluq və xilafət olsa da, ilk Türk Cümhuriyyətinə münasibətdə şərefli mövqeyini sona qədər mühafizə etdi".12 Bütün bunlarla yanaşı, o yazırdı ki, tarix iki doğma qardaşa tam zidd istiqlal yolları cızmışdır. Birinin səadət ili o birinin fəlakətli olmuşdu: "Azərbaycan

*ri iddia edirlər ki, Azərbaycan Cümhuriyyətinin Sovet Rusiyası tərəfindən işğalı mənfi hal olsa da, Sovetlər Birliyi dövründə Sovet Azərbaycanı hansısa uğurlar əldə etmişdir. Bu fikirlə müəyyən mənada razılışmaqla yanaşı, hesab edirik ki, Azərbaycan-türk milləti hansı adlanmasından (çarizm, bolşevizm) aslı olmayaraq heç vaxt rus müstəmləkəsi ilə razılışmamış, onun adət-ənənələrini, mədəniyyətini, dilini və milli kimliyini asimilyasiya etməyə çalışmış, var-dövlətini mənimləyən müstəmləkəçilərə qarşı bütün sahələrdə daima mübarizə aparmışdır. Bu mübarizə çarizmin və bolşevizmin ən çox tüğyan etdiyi zamanlarda belə özünü bürüzə vermişdir.*

Cəfəroğlu iki ölkə arasındakı birliyin mahiyyətini göstərmək üçün yazırdı ki, Türkiyə və Azərbaycan tarixən iki qardaş və doğma ölkələr kimi bir-birinə bağlı olmuş, bu bağlılıq 20-ci əsrin əvvəllərində özünü bir daha bürüzə vermişdir. Belə ki, Anadolu türkləri dar ayaqda olanda Azərbaycan türkləri onları, Azərbaycan türkləri dar ayaqda olanda isə

doğmuş Osmanlı imperatorluğu qurub etmişdi, Türkiyə Cümhuriyyəti həyat səhnəsinə gəlmiş, Azərbaycan türkünün istiqlalçılığını əlindən almışdı. Ümid edək ki, milli şüuru oyanan və bu acı tarixi dadan yeni türk nəslə çox yaxın zamanda bu iki qardaş ölkəni həqiqi türk tarixi yoluna çıxaracaq və hələ də evlərdə gizli qalan milli Azərbaycan bayrağının aşkarda dalğalanmasını təmin edəcəkdir".13

Cəfəroğlunun "Qafqaz birliyi" ideyasına qarşı olmadığı da hiss olunur. O yazır ki, belə birlik ideyası hələ 1919-1920-ci illərdə olmuş, hətta Gürcüstan, Azərbaycan və Dağıstan kimi milli cümhuriyyətlər Denikin təhlükəsinə qarşı siyasi-hərbi birlik yaratmışlar. Belə birliyin müaciirlər arasında da olmasını rəğbətlə qarşılayan Cəfəroğlu qeyd edirdi ki, Azərbaycan Cümhuriyyətinin yenedən tarix səhnəsinə qayıtması üçün belə birliyin olması vacibdir.14

*Ümumiyyətlə, Cəfəroğlunun dünyagörüşü mühacir Azərbaycan ədəbi-mədəni və fəlsəfi mühitini öyrənmək baxımından çox önəmlidir. Onun yaradıcılığında*

nən milli türk istiqlalı yerinə rus qoxulu müjrik ruhu Azərbaycanı işğal etmişdi: "Türkə ölkəsindən köçüb getmək, rusa isə gəlib burada yerləşmək və hər şeyə sahib olmaq çağırışı edildi. Azərbaycan başdan-başa qırmızı bayraqlarla bəzədildi, əhali isə qorxu və təhdidlə susdurularaq lallığa məhkum olundu. Oktyabr dili "zəfər dili" elan edildi. Hər şey dəyişdirildi. Milli istiqlal ruhu ilə yaşayan millət Azərbaycan uğrunda mübarizədən kənarlaşdırıldı". 9 Beləliklə, "türksüz Azərbaycan" yaradılması üçün əhali yurd-yuvasından çıxarıldı. Cəfəroğlu yazır: "İstəklərdən uzaq düşmək istəməyənlər qürbət ellərə yayıldılar. Millətinin, milliyətinin adı üzərindən götürüldü. Sən mənlisiz, çahıbsız,

Anadolu türkləri onların dayağı olmuşdur. 1-ci Dünya müharibəsində ruslara əsir düşən Anadolu türk əsgərlərinə yardım edən, eyni zamanda Çanaqqalada onlarla bir yerdə türk düşmənlərinə qarşı savaşa Azərbaycan türkləri olmuşdur: "Bir çox hərbi əsirlər rus zindanlarından qaçırılmış, onların təkrar vətənlərinə dönmələrinə yardım edilmişdir. Bu ağır vaxtda Azərbaycan sanki öz dərdini - rus istilasını unudaraq yalnız Anadolunu düşünmüş və bu istiqamətdə əməli işlər görmüşdü. Əvəzində 1918-ci ildə Azərbaycan Cümhuriyyəti qurulduğu zaman Anadoludan gələn Türkiyə ordusu istiqlal təməlinin qo-

*milli ədəbiyyat, milli istiqlal, dini-fəlsəfi məsələlər çox zəngindir. Cəfəroğlunun irsini tədqiq edərkən qarşılaşdığımız ən maraqlı məqamlardan biri də onun milli təəssübkeşliyidir. Bir qədər də dəqiqləşdirsək, Cəfəroğlu da mentalitə aid xüsusiyyətlər onun bütün əsərlərində özünü bürüzə verir. Hər halda, Cəfəroğlunun ədəbi-mədəni və fəlsəfi irsi çağımızda öyrənilməsi və daha dərin tədqiqatlara ehtiyac duyulan elmi məsələlərdən biridir. Xüsusilə, Azərbaycan Milli İdeyasının mühacirətdəki dövrünü öyrənmək baxımından Cəfəroğlu irsinə müraciət etmək zəruridir.*

**Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur**